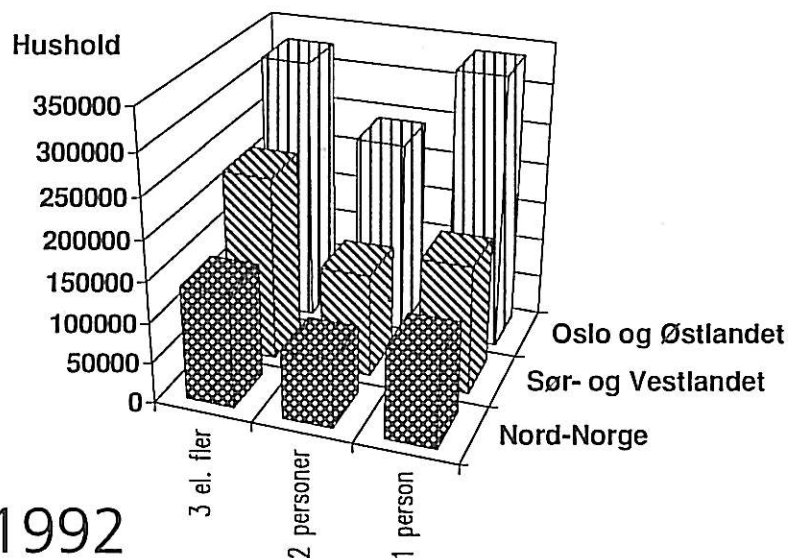

Ole Gulbrandsen

Husholdningsutviklingen i Norge

Resultater fra Folke- og boligtellingsen 1990

Husholdninger etter
størrelse og landsdel

BYGGFORSK

Norges byggforskningsinstitutt

Ole Gulbrandsen

Husholdningsutviklingen i Norge

Resultater fra Folke- og bolig tellingen 1990

Prosjektrapport 109 – 1992

Prosjektrapport 109
Ole Gulbrandsen
Husholdningsutviklingen i Norge
Resultater fra Folke- og bolig tellingen 1990

ISBN 82-536-0398-3
100 eks. trykt av
Nordberg Aksidenstrykkeri A/S

© Norges byggforskningsinstitutt 1992

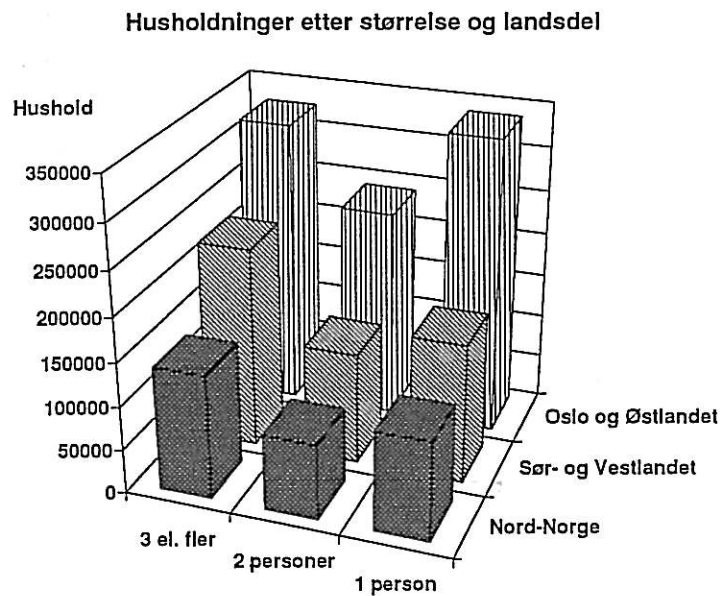
Adr.: Forskningsveien 3B
Postboks 123 Blindern
0314 OSLO
Tlf.: (02) 96 55 00
Fax (02) 69 94 38 og (02) 96 55 42

PROSJEKTRAPPORT

HUSHOLDNINGSENTVIKLINGEN I NORGE

RESULTATER FRA FOLKE- OG BOLIGTELLINGEN 1990

AV OLE GULBRANDSEN
NORGES BYGGFORSKNINGSINSTITUTT

Figur: Husholdninger etter størrelse og landsdel 1990

NORGES BYGGFORSKNINGSINSTITUTT 1992

PROSJEKTRAPPORT

HUSHOLDNINGSENTVIKLINGEN

Innhold

Tabeller og figurer.....	4
Forord	5
Begreper og definisjoner.....	6
Sivilstandsbegreper	6
Begreper som vedrører boformene	6
Sammendrag.....	7
Innledning	11
Flere små husholdninger i 1990	13
Endringer i parhusholdningene	15
Samliv på retur	18
Aleneboerne	21
Kjønn og aldersfordeling.....	23
Fra "pukkel til U-form"	25
By - land	27
Landsdeler.....	29
Teoretiske betraktninger og konsekvenser.....	31
Årsakene til endringene.....	31
Noen spørsmål og konsekvenser for forskningen.....	36
Tillegg. Husholdningsutviklingen på 1990-tallet.....	39
Litteraturreferanser	41

Tabeller og figurer

Tabell 1. Husholdninger og befolkning 1970-1990.....	12
Figur 1. Boliger pr. 1000 voksne (minst 20 år).....	12
Tabell 2. Husholdninger etter antall personer 1970-1990.....	13
Tabell 3. Andeler samboende kvinner av alle kvinner i hver aldersgruppe, 1977 - 1991	17
Figur 2. Andel kvinner i samliv uten vigsel 20-29 år i ulike undersøkelser	17
Tabell 4. Andeler hushold med par ("sammanboende") av alle hushold i Sverige 1975-1990.	19
Tabell 5. Andeler kvinner som ikke er i samliv av alle i hveraldersgruppe, Norge 1980 - 1990.....	20
Tabell 6. Andel aleneboere i Norden 1970 - 1990.....	21
Tabell 7. Andel aleneboere i endel europeiske land 1970 -1980.....	22
Figur 3. Andel aleneboere i endel europeiske land 1970 - 1980	22
Tabell 8. Aleneboere etter kjønn 1970-1990.....	24
Tabell 9. Aleneboere etter alder 1970-1990	24
Figur 4. Antall aleneboere 1970-1990 etter alder	25
Tabell 10. Aleneboere etter kjønn og alder 1970-1990.....	26
Tabell 11. Husholdninger etter størrelse og by eller herred, 1990	27
Tabell 12. Husholdninger etter størrelse i de fire største byene, 1990	28
Tabell 13. Husholdninger etter størrelse i de fire største byene, 1980	28
Figur 5. Husholdninger etter landsdel og størrelse. Fob90, forløpige resultater.	29
Tabell 14. Husholdninger etter landsdel og størrelse, Fob 1990, foreløpige tall.	30
Tabell A. Beregnet antall husholdninger i 1990 og år 2000	39
for voksne minst 20 år.	39

Forord

Husholdningene har endret seg mye i løpet av 1980-åra, noe som ble forutsagt for en del år siden (Gulbrandsen, O., 1983 a), både med hensyn til sammensetning og hvilket antall husholdninger det ville bli i 1990. Dette ble gjort ut fra hva vi hadde registrert skjedde på 1970-tallet: vekst av enpersonshusholdninger og enslige forsørgere, og nedgang i flerfamiliehusholdninger. Under visse forutsetninger forutsa vi at det i 1990 ville være 1.763.000 husholdninger totalt (Gulbrandsen, O., 1983 b). Folketellingen 1990 viste 1.751.000 husholdninger. Vi overvurderte tallet på enpersonshusholdninger med 70.000 - 80.000. Det kan henge sammen med at vi brukte en tidlig framskrivning av befolkningen etter ekteskapelig status fra Statistisk Sentralbyrå (Brunborg, Mønnesland og Selmer, 1981). Våre beregninger var enkle og basert på skjønn ut fra veksttendensene på 1970-tallet. Men eksemplet viser at det er mulig å treffe godt med slike enkle beregninger basert på sivilstandsframskrivinger eventuelt familiestatistikk uten at denne metoden dermed kan sies å være pålitelig.

Tallmaterialet som brukes i denne rapporten for å beskrive den faktiske utviklingen på 1980-tallet er delvis de endelige tallene fra FoB90, delvis de foreløpige tallene fra Landsutvalgsfila i Fob90. Den siste kan sammenlignes med en landsomfattende intervjuundersøkelse med stort utvalg (vel 10.000) og en sjelden høy svarprosent (nærmere 100 prosent). Råmaterialet (tallene) er veiet opp etter en komplisert veiemetode (Folketellingskontoret, SSB, 1991).

De endelige tallene fra hovedtellingen forelå tidlig i 1992. De er også for en del basert på utvalg og er ikke, som tidligere, totaltelling i alle kommuner. Opplysningene i hovedtellingen er kontrollert mot registeropplysninger i Det sentrale personregisteret, noe som har endret på endel fordelinger. Særlig gjelder det antall par i samliv uten vigsel fordi mange av disse ikke er registrert som samboende selv om de i praksis er det. Først og fremst omfatter det par der en eller begge studerer eller går på skole.

Forskjellene mellom det bildet av virkeligheten som statistikken (kontrollert mot registeret) og det bildet som de "rå" intervjueropplysningene gir, er kommentert i denne rapporten. SSB sammenligner selv "registervirkeligheten" med "intervjuervirkeligheten" gjennom sin egen kontrollundersøkelse.

Vi har hatt god kontakt med og fått velvillig service fra flere i Statistisk Sentralbyrå. Særlig vil vi takke Bjørg Moen, Arne Andersen og Lars Østby i Oslo, samt Karin Braaten, Anders Falnes og Jan Furseth på Kongsvinger.

Norges byggforskningsinstitutt, oktober 1992

Ole Gulbrandsen

Begreper og definisjoner

Sivilstandsbegreper

ENSLIG = person som ikke er gift. Både ugifte, skilte, separerte, enker og enkemenn er enslige.

GIFT = med vielsesattest.

IKKE-GIFT = det samme som enslige, dvs. alle som ikke er gifte.

FØR-GIFT = alle som har vært gift, dvs. skilte, separerte, enker og -menn.

UGIFT = alle som ikke har vært eller er gift.

Begreper som vedrører boformene

ALENEBOER = det samme som enpersonshusholdning, en person som bor alene.

(Statistisk Sentralbyrås befolkningsstatistikk av 1991, Hefte III Oversikt, har en tabell som bruker betegnelsen "Bor alene" i en annen betydning, nemlig tabell 9.8 side 120. Her er betydningen at de bor et annet sted enn med mor/far. Dette kan virke villedende, se Aftenposten søndag 19. januar 1992: "På tide å flytte hjemmefra, gutt!")

FLERPERSONSHUSHOLDNING = mer enn en person, også en forelder med barn.

BARN = (som statistisk begrep) en ugift person som bor i boligen til foreldrene, uansett personens alder. I SSB's befolkningstatistikk er det aldersgrense for barn som før var 20 år og etter 1.1.1989 er satt ned til 18 år.

HUSHOLDNING = personer bosatt i samme bolig (bolighusholdning) og også med fellesskap i kost (kosthusholdning).

HJEMMEBOENDE = ugift datter eller sønn som bor hos foreldrene.

Folkeregisteret registrerer ikke om personen er midlertidig fraværende som for eksempel å gå på skole et annet sted.

SAMBOENDE = kvinne og mann i ugift samliv, dvs. ekteskapslignende forhold. Slike registreres bare i statistikken dersom de har felles barn.

UGIFTE SAMLIV = PAPIRLØST EKTESKAP = samboende.

To samboende personer uten felles barn registreres i statistikken som to enslige, og de er definert som to "familier med en person". Familie er ikke det samme som husholdning.

Sammendrag

Befolkningen har bedret sin boligstandard betraktelig ved at størrelsen på boligene i gjennomsnitt har økt fra under 100 kvadratmeter i 1980 til omtrent 8-10 kvadratmeter mer enn 100 i 1990. Dessuten er antallet personer pr. husholdning er gått ned fra 2,9 personer pr. husholdning i 1970 til 2,4 i 1990. Dette er en drastisk endring.

Små husholdninger på en eller to personer har økt sin andel av totalen fra 46 prosent i 1970 til 61 prosent i 1990. Tilsvarende har de store husholdningene på fem personer eller flere gått ned fra 17 prosent til åtte. "Hovedmotoren" i endringene er økningen av enpersonshusholdningene. Dette gjaldt så vel perioden 1970 til 1980 som 1980 til 1990. Aleneboere utgjorde hele 66 prosent av økningen i forrige tiårsperiode, og denne andelen var enda høyere, 79 prosent, siste tiåret.

Parhusholdningene har også gjennomgått store endringer ved at tallet på gifte er gått ned og par i samliv uten vigsel vokst kraftig. Denne veksten har kanskje hatt et S-formet forløp med forholdsvis langsom vekst før og omkring 1980, så en raskere vekst i løpet av 80-årene, for til sist å flate ut noe rundt 1990. Den siste utflatingen er foreløpig en hypotese og baserer seg på en tolkning av tall fra flere undersøkelser som viser noe forskjellige andeler. Men samtidig er den totale andelen par, eller andel kvinner i samliv, klart på vei nedover og tolkes dette som en hovedtendens, er det ikke urimelig å vente en utflating av veksten i par i samliv uten vigsel.

"Samliv på retur" ble brukt som stikkord for utviklingen allerede tidlig på 1980-tallet, blant annet fordi tendensen kunne observeres i Sverige så tidlig. Men i Norge var dette vanskelig å underbygge på den tiden. Først etter den andre samlivsundersøkelsen, Familie- og Yrkesundersøkelsen 1988, pluss de siste folketellingstallene (foreløpige tall sammenlignet med råttall i 1980), er det blitt åpenbart at utviklingen i Norge ligner den svenske.

Når denne tankegangen trekkes noe videre, er det interessant å legge merke til at andelen enpersonshusholdninger i Sverige ikke stoppet på 36 prosent som den var i 1985, men har fortsatt å øke til 40 prosent i 1990. Dersom vi i årene framover får samme utvikling som i Sverige, vil det bli ytterligere 90 - 100.000 flere aleneboere i Norge i løpet av 90-årene.

Det statistiske grunnlaget som vi benytter til å følge utviklingen, kan sies å gi to slags virkelighetsbilder: Det ene en "registervirkelighet" og den andre en "intervju-virkelighet". Folketellingene blir alltid kontrollert mot Folkeregisteret, og avvik fra dette blir vurdert og korrigert etter bestemte

regler. En av de mer betydningsfulle reglene er at studenter og elever med midlertidig opphold andre steder enn i foreldrehjemmet, oftest skal oppfattes som bosatt sammen med foreldrene. Dette kan ha betydning både for hvor mange som bor alene, eller som par i samliv uten vigsel, på hjemstedet eller studiestedet. Denne "registervirkeligheten" bidro til at tallet på par i samliv uten vigsel i 1980 ble korrigert fra 50.000 ned til 36.000.

"Intervjuvirkeligheten" er den som kommer fram når et tilfeldig utvalg av personer eller husholdninger blir spurt om hvem de eventuelt bor sammen med. Svarene som gis behøver ikke å stemme med hvordan de er registrert i Folkeregisteret, dels på grunn av studentregelen, dels på grunn av en viss treghet i flyttemeldinger, eller på grunn av andre forhold. Dette kan medføre metodeproblemer både utvalgsteknisk, spørreteknisk eller med hensyn til frafall i undersøkelsene når husholdningsutviklingen skal beskrives.

Disse tekniske spørsmålene kan forekomme noen å være faglige spissfindigheter, men de kan ha stor betydning for å skjønne hva som foregår sosialt og menneskelig med husholdningsdannelsen. Dessuten betyr de mye for vår kunnskap om boligbestanden og hva som trengs av boliger. Årlig "forsviner" boliger i et antall av 7.000 - 18.000. Dette representerer verdier i nivået 3,5 til 9 milliarder kroner. Det sier seg selv at det har stor nasjonaløkonomisk interesse om tallet ligger nært laveste eller høyeste verdi. "Forsviner" må stå i anførsel fordi det er hva statistikken forteller oss uten at det nødvendigvis betyr at alle boligene er borte i fysisk forstand. Det er imidlertid en annen historie, men det hører med at husholdninger og boliger forekommer i omtrent samme antall fordi en husholdning er definert ut fra at den bor i en bolig. Omvendt må en bolig være bebodd av en husholdning for å regnes med i statistikken.

Aleneboere er, som en vil skjønne, en viktig gruppe av husholdningene, og de har utviklet seg noe forskjellig i aldersfordeling før og nå. "Fra pukkel til U-form" har vi brukt som stikkord for aldersfordelingen i 1970 sammenlignet med 1990. Det var flest aleneboere blant noe eldre (50-74 år), men ikke de aller eldste i 1970, mens det i dag er flest yngre og gamle (75 år og over). Det første tiåret var preget av at mange eldre fortsatt ikke hadde bolig for seg selv. De fikk bedre økonomi og greide i økende grad å få egen bolig og slapp å bo "inne" hos andre.

Det andre tiåret er i høyere grad preget av økning i skilsmissetallene, lavere giftemålsfrekvenser og økt ikke-gift samboing. Disse tendensene berører først og fremst de som er yngre. Dette skaper omskiftninger av husholdningene, som igjen medfører at noen blir boende alene i det minste for en tid. Aleneboing i dag er sannsynligvis i økende grad preget av at mange bor alene for en tid, men ikke nødvendigvis varig. Konsekvensen av de to tendensene, bedre økonomi blant eldre og omskiftninger blant yngre, er økning over 20-årsperioden i høyere grad ved de aldersmessige ytterpunktene, og at pukkelfordelingen er gått over til en U-fordeling.

Regionalt har aleneboing i høyere grad enn før blitt ett allment byfenomen mens det tidligere først og fremst var et storbyfenomen.

Sentraliseringen vises ved at en tredjedel av samtlige husholdninger i landet er husholdninger på en eller to personer på Østlandet inklusive Oslo.

Hovedtrekkene i husholdningsutviklingen, både med hensyn til aleneboing, samliv uten vigsel, og høy andel par uten barn, er ikke bare et norsk, men inter-europeisk fenomen. Økningstakten er forskjellig, noe som blant annet vises ved at forskjellige nordiske land som alle har en forholdsvis stor andel husholdninger med en person, både har en svært høy og en svært lav økningstakt i forhold til andre europeiske land mellom 1970 og 1980.

Utviklingen medfører nye trekk ved boligbehovet, for eksempel at aleneboerne har gode grunner til å ønske ekstra plass for flere enn en på grunn av blant annet skifte i husholdningsstørrelse eller sosial kontakt med familie o.l. Boligreserven må sannsynligvis være større for å tåle større bevegelighet mellom husholdningskategorier. Boligdekningen vil kunne bli målsatt med andre tall enn de en har vært vant med. Vi står igjen med en del ubesvarte spørsmål av stor betydning. Ett slikt er endringene i boligmassen eller avgangen av boliger. Et annet er om definisjonene og metodene vi studerer husholdningene etter, er bra nok for å få god forståelse av deres atferd. Enkelte røster har hevet seg for å gå nye veier metodisk. Vår tankemodell av husholdningsendringene, og de raske endringene som har skjedd, bygger opp under argumentasjonen for nytenkning.

Innledning

Husholdningsutviklingen synes å følge sine egne "lover". Den er ikke så sterkt avhengig av boligbygging, økonomisk utvikling, giftemålsfrekvenser eller for den saks skyld, demografi, som en kanskje skulle tro. Midt på 1950-tallet sank for eksempel boligbyggingen fra omkring 38.000 nye boliger pr. år ned til godt under 30.000. Men nydannelsen av husholdninger (i form av giftemål) bare steg og steg i samme periode og avspeilet slett ikke oppbremsingen av boligbyggingen (Gulbrandsen, O., 1987).

Økonomien på slutten av 1980-tallet har vært preget av innstramminger og arbeidsledighet, men husholdningsantallet er likevel steget like meget som på 1970-tallet. Giftemålsfrekvensene har avtatt, men ikke-gifte samboere, aleneboere og enslige forsørgere har likevel vokst så mye at husholdningstallet er gått kraftig opp.

Befolkningsøkningen har vært svakere enn husholdningsveksten. Antallet personer pr. husholdning er gått ned fra 2,9 personer pr. husholdning i 1970 til 2,4 i 1990. Dette er en drastisk endring. En annen måte å måle denne endringen på er å se hvor mange boliger det fins pr. 1000 voksne personer. Med voksen menes her personer som er minst 20 år. Dette antallet var under 500 boliger pr. 1000 voksne i 1970 og har steget til 559 i 1990. Stigningstakten var høyest fram mot 1970 med pluss 44 boliger, mot 1980 steg antallet med pluss 38 boliger, og siste tiåret mot 1990 steg det med 29 boliger. Se figur 1 på neste side.

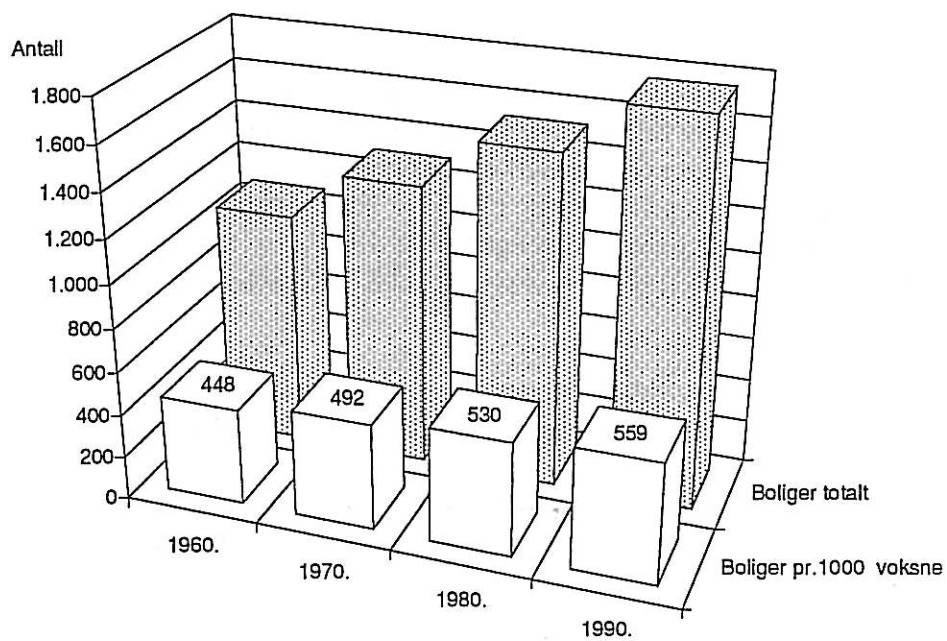
Samtidig er gjennomsnittlig boligstørrelse økt. Gjennomsnittsboligen i dag er godt over 100 kvadratmeter mens den var under 100 for 10 år siden.

Befolkningen oppfører seg og har det annerledes i dag enn for 10 eller 20 år siden. Det har betydning for både hvordan de bor og med hvem.

Tabell 1. Husholdninger og befolkning 1970-1990

	1970	1980	1990
Befolkning totalt	3.888.000	4.092.000	4.248.000
Befolkning i privathusholdninger	3.819.000	4.046.000	4.200.000
Privathusholdninger	1.297.000	1.524.000	1.751.000
Personer pr. husholdning	2,9	2,7	2,4

Kilde: Folketellingene 1970, 1980 og 1990 (foreløpige tall)

Figur 1. Boliger pr. 1000 voksne (minst 20 år)

FLERE SMÅ HUSHOLDNINGER I 1990

Det er skjedd en kraftig omfordeling fra store til små husholdninger. Andelen en- og to-personshusholdninger er gått opp fra 46 prosent (1970) til 61 prosent (1990). Tilsvarende har de store husholdningene på fem personer eller flere gått ned fra 17 prosent til åtte. "Balansepunktet" synes å ligge på husholdningsstørrelsen to personer som har holdt seg på en fjerdedel av alle husholdninger i hele 20-årsperioden.

Tallene fra Fob90 viser en kraftig økning av aleneboere fra 1980 til 1990. Alle husholdninger økte med 230.000 og de aleneboende utgjorde 180.000 av denne økningen, eller 79 prosent.

I forrige tiårsperiode, mellom 1970 og 1980, var det også en stor økning av aleneboere. Samtidig var husholdningsøkningen stor med 227.000. Økningen av aleneboere utgjorde da 66 prosent av totalen. Tendensen med sterk vekst av de aleneboende har vært en meget langvarig tendens, og den har altså vist seg å ha blitt kraftigere på 1980-tallet enn på 1970-tallet.

Tabell 2. Husholdninger etter antall personer 1970-1990

	1970		1980		1990	
	Abs. ant.	%	Abs. ant.	%	Abs. ant.	%
1 person	274.081	21	425.736	28	601.089	34
2 personer	328.905	25	393.790	26	459.789	26
3 personer	243.491	19	248.606	16	265.881	15
4 personer	231.487	18	272.772	18	280.068	16
5 personer	132.269	10	125.787	8	111.614	6
6 og over	86.527	7	56.821	4	32.917	2
Sum	1296.527	100	1.523.512	100	1.751.361	99

Kilde: Folketellingene 1970, 1980 og 1990

ENDRINGER I PARHUSHOLDNINGENE

I dag er den voksne befolkningen større enn noen gang før, og den fortsetter å stige. Men antallet gifte har stagnert og er gått litt tilbake. Tallet på par har likevel holdt seg høyt fordi par som ikke er gifte, men lever i ugift samliv, har økt. Denne samlivsformen har tradisjonelt vært vanlig langt tilbake i tiden i Nord-Norge. Dette gjaldt særlig på landsbygda og er kalt "den andre kategorien" av ugift samliv i motsetning til "den første" som består av unge ikke-gifte i byene. Det er denne gruppen som har vokst så sterkt de senere årene. I Nord-Norge levde hver åttende kvinne i alderen 18-44 år i ugift samliv i 1977 (Brunborg 1979) mens det i landet som helhet var bare hver 20. I løpet av 1970-årene startet imidlertid den raske veksten av denne samlivsformen i hele Norge. I forhold til Danmark og Sverige kom veksten i Norge sent. Samtidig gikk fødselstallene kraftig ned, og det var stigende andeler kvinner i yrkeslivet.

Folketellingen i 1980 viste at omkring 50.000 par levde i samliv uten vigsel. Dette tallet ble riktignok korrigert ned til 36.000 par ut fra andre opplysninger i Det sentrale personregisteret. Det første tallet er imidlertid interessant å merke seg fordi det kan tolkes som å gi et bilde av folks egen oppfatning av sitt bofellesskap i motsetning til det "riktige" registertallet som avspeiler hvor de var registrert bosatt. Tallet for 1990 som vi sammenligner med, er også et ukorrigert tall.

Det kan også diskuteres hva som skal betraktes som "det riktige" tallet. Det er egentlig snakk om to slags virkelighetsbeskrivelser som kommer til uttrykk i statistikken: Den ene er basert på opplysninger fra intervju og den andre basert på registrerte opplysninger i Folkeregisteret (Det sentrale personregisteret). Det er slett ikke alltid at folk som flytter sammen, rapporterer flyttingen til Folkeregisteret, og dermed kan mange bo sammen uten at registeret "vet om" det. Dessuten gjelder det bestemte regler for hvor en person skal være registrert bosatt, noe som kan skape store forskjeller i hvor studenter og elever "havner": enten hos sine foreldre på hjemstedet, eller der hvor de går skole eller studerer. Reelt kan en bo sammen med sin kjæreste i en leiebolig på skolestedet, men i statistikken er vedkommende registrert som bosatt hos foreldrene. Når folk blir oppsøkt og intervjuet, vil de kunne svare ut fra hvorledes de reelt bor, og dermed oppstår forskjellene mellom intervjuopplysningene og registeropplysningene. Mange vil hevde at "det riktige" virkelighetsbildet er de opplysningene som folk gir selv (Gulbrandsen, L. og Gulbrandsen, O. 1992).

Ifølge Statistisk Sentralbyrå (Østby, 1992) har både Fob80-tallene og Fob90-tallene sannsynligvis underdekning av samboere. Ifølge samme kilde er det sannsynlig at underdekningen var størst i 1980 fordi det da var mindre vanlig med ugift samliv (Østby, 1986). Undersøkelser fra andre land tyder på at underdekning av andelen i samliv uten vigsel forekommer ofte (Keilman, 1991). Dette antar jeg imidlertid gjelder de endelige tallene fra folketellingene,

og ikke råttallene, som ligger nærmere å bruke til å sammenligne med andre intervjuundersøkelser som for eksempel Levekårsundersøkelsene.

Et annet forhold som en skal være oppmerksom på, er at de store landsomfattende og representative intervjuundersøkelsene som viser andeler av samboere i ulike aldersgrupper, ofte er trukket med utgangspunkt i registeret. Dette sammen med intervjuerinstruksen vil kunne påvirke intervjuvarene med hensyn til hvem som skal noteres som å bo sammen med vedkommende som blir intervjuet. Så selv intervjubaserte opplysninger om samboing, kan være påvirket av reglene for hvordan registeret er oppbygd (Andersen, A. 1992).

Ut fra disse grunnene er det rimelig å anta at antallet samboerpar (eller samboende kvinner) i 1980 var minst 50.000. I løpet av 1980-årene steg antallet, og hvis vi tar utgangspunkt i de ukorrigerede tallene fra Folketellingen 1990, er de kommet opp i 130.000 - 136.000 samboende kvinner i alle aldre.

Den mulige underdekningen i Folketellingen 1990 kommer fram når vi sammenligner tallene med Familie- og Yrkesundersøkelsen 1988. Den er spesielt innrettet på å registrere samlivforhold, og vi må regne med at resultatene er forholdsvis pålitelige når vi sammenligner med andre undersøkelser. Den viser at i 1988 levde 34 prosent av kvinnene i alderen 22 år i samliv uten vigsel. Disse kan sammenlignes med aldersgruppen 20-24 år i de andre undersøkelsene. Boforholdsundersøkelsen 1988 viste bare 26 prosent og Levekårsundersøkelsen 1987 bare 30 prosent. Både Boforholdsundersøkelsen og Levekårsundersøkelsen har altså lavere tall for samboing for aldersgruppen 20-24 år. Også de foreløpige råttallene fra Folketellingen 1990 viser altså lavere tall for denne aldersgruppen. I den neste aldersgruppen 25-29 år er imidlertid forskjellene mindre, og her har Fob90 ett prosentpoeng flere i samliv uten vigsel (25 prosent mot 1988-undersøkelsens 24 prosent). Levekårsundersøkelsen 1991 viser bare 19 prosent for denne aldersgruppen.

I og med at tallene svinger så pass mye fram og tilbake, er det ikke lett å være sikker på om vi har en underdekning av andelen kvinner i samliv uten vigsel i andre undersøkelser enn Familie- og Yrkesundersøkelsen 1988 og Fruktbarhetsundersøkelsen 1977. Noe av svingningene skyldes statistisk slingringsmonn, og noe må vi tro skyldes litt forskjellig metode, enten utvalgsteknisk eller spørreteknisk.

Det kan også tenkes at utviklingen av samliv uten vigsel har hatt et S-formet kurveforløp fra andre halvdel av 1970-tallet til slutten av 1980-tallet. Med det mener vi at det er mulig det var bare en svak stigning i samliv uten vigsel 1977 - 1980, så en rask vekst fram mot 1987 - 1988, og så en utflating av veksten i denne samlivsformen etter 1988.

Forskjellen mellom Fob90 og LKU91 er interessant: det er flere 20-24 åringer i LKU91 i samliv uten vigsel, mens derimot Fob90 viser ganske høye tall for gruppen 25-29 år. Andelen her er i samsvar med F&Y-undersøkelsen i 1988. På den andre siden har altså F&Y88 en særlig høy andel 20-24-åringer i samliv uten vigsel. Hvorfor tallene varierer så mye fra undersøkelse til undersøkelse,

og om det er riktig at samliv uten vigsel har økt med ulik veksttakt fra før 1980 og til etter 1990, bør undersøkes nærmere.

Tabell 3. Andeler samboende kvinner av alle kvinner i hver aldersgruppe, 1977 - 1991

Prosent	F.us. 1977 ¹⁾	Fob80- 2)	LKU80	LKU83	LKU87	F&Yus 1988 ³⁾	BU88	Fob- 90-2)	LKU- 1991
18-19 år	6	6	6	13	16	19	-	-	-
20-24 år	12	12	12	20	30	34	26	23	27
25-29 år	5	7	5	12	20	24	21	25	19
30-34 år	2	3	2	4	8	12	11	14	10
35-39 år	2	3	3	3	5	6	7	8	7
40-44 år	1	2	3	1	5	7	6	5	5
45-49 år	-	2	-	-	-	-	6	5	-

¹⁾ Kilde: Fruktbarhetsundersøkelsen 1977

²⁾ Kilde: Både Folketellingene 1980 og 1990 (foreløpige tall) er ukorrigerede tall, SSB.

At tallene er ukorrigerede betyr at de må oppfattes som svar på intervju om samboerform. I Det sentrale personregisteret vil antallet og hvem som bor som samboer være noe forskjellig fra dette, nemlig 36.260 kvinner og ikke 50.000 som andelen i 1980 summeres til.

³⁾ Kilde: Familie og Yrkesundersøkelsen 1988.

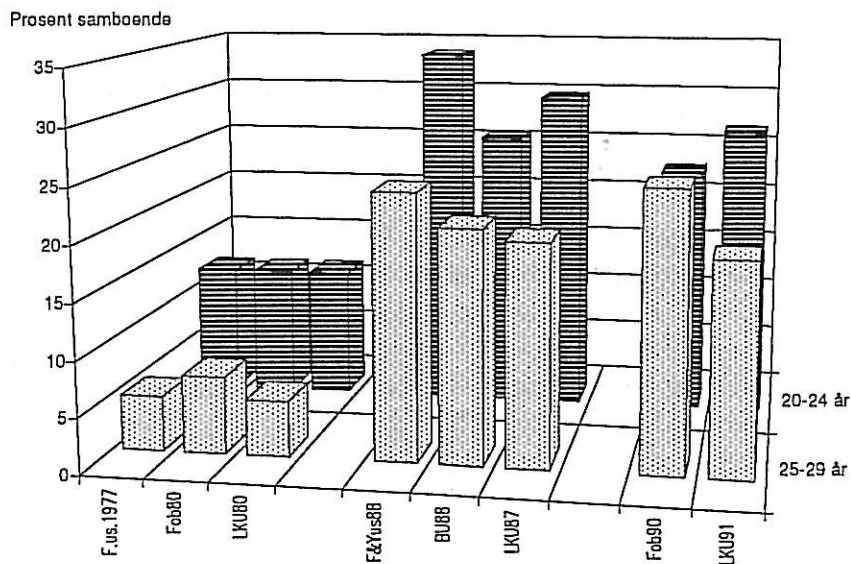
LKU står for Levekårsundersøkelsen.

BU88 står for Boforholdsundersøkelsen 1988.

" - " betyr her "ikke tallfestet".

Keilman (1991) diskuterer forekomsten av samliv uten vigsel og er inne på flere mulige årsaker til forskjellene mellom undersøkelsene. En av årsakene han nevner er selektivt frafall, som vi kommer tilbake til nedenfor.

Figur 2. Andel kvinner i samliv uten vigsel 20-29 år i ulike undersøkelser

Når vi vet tallet på aleneboere, gifte par og par i samliv uten vigsel, har vi fordelingen av majoriteten av husholdningene. Flerfamiliehusholdninger eller andre typer enn de førstnevnte, er blitt sjeldnere. I Fob70 utgjorde de 12 prosent av alle husholdninger og i 1980 bare 8 prosent.

Samliv på retur

Andelen par har vist noe nedgang de siste årene. De gifte parene har blitt færre, men er i en viss utstrekning kompensert med økning i par i samliv uten vigsel. Likevel har ikke denne kompensasjonen vært tilstrekkelig til å hindre at samliv er på retur. Ved årsskiftet 1982/1983 skrev vi et notat om samliv og konkluderte med at det var på retur (Gulbrandsen, O. 1982/1983). Norske tall fra Norges Markedsdata 1976, Fruktbarhetsundersøkelsen 1977 og Folketellingen 1980 kunne tyde på at samliv uten vigsel var på samme nivå, mens andelen gifte sank. Som vi har vært inne på foran, kan det tenkes at enten viste Folketellingen 1980 og Levekårsundersøkelsen 1980 for lave tall for samliv uten vigsel, eller så var veksten i realiteten ikke stor på slutten av 1970-tallet. Vi mener det ikke er så klart at undersøkelsene i 1980 eller de i 1990 (vel å merke råttallene fra tellingene) og 1991 viste en stor underdekning av samliv uten vigsel fordi hovedtendensen, som inkluderer både gifte og de i samliv uten vigsel, er nedgang i samliv. Det ville da kunne være rimelig at en slik nedgang også etter hvert ville kunne vise seg i stagnasjon i veksten av par i samliv uten vigsel som den har vist seg så klart markert i andel gifte. Alle undersøkelsene bortsett fra folketellingene har stort frafall av opprinnelig uttrukne intervjupersoner. I 1977 var frafallet 19 prosent (hele 25 prosent i aldersgruppen 20-24 år), og i 1988 19 prosent (20 prosent i gruppen 22-23 år). En uvanlig stor del av frafallet begge år var nekting. Dette kan bety at bestemte grupper i de store samlivsundersøkelsene i 1977 og 1988, for eksempel personer med en noe uavklart samlivssituasjon og som i andre undersøkelser ville bli kategorisert som aleneboende, i høyere grad enn andre falt ut av undersøkelsene, - kanskje fordi de fant det vanskelig å svare. I så fall kunne dette ført til en høyere andel i samliv blant de som lot seg intervju. Lignende innvendinger kan imidlertid reises i forhold til Levekårsundersøkelsene og Boforholdsundersøkelsen, så fasit er ikke gitt.

Ut fra Fruktbarhetsundersøkelsen 1977 og Familie- og Yrkesundersøkelsen 1988 er det etter hvert konkludert med at en større andel lever utenfor samliv (Noack, 1991). Dette er åpenbart et viktig fenomen som kan sees i sammenheng med den sterke veksten av aleneboere. Noack peker på at det foreløpig ikke ser ut til at det er noen vekst i andelen som aldri inngår samliv så veksten må skyldes økning i samlivbrudd som gir større sannsynlighet for aleneperioder. Analyser av hvor lang tid aleneboere har bodd alene peker i samme retning (Gulbrandsen, O., 1992). Når vi så vet at skilsmissetallene i Norge fortsatt er på vei oppover, at også par i samliv uten vigsel splittes opp, og at vi ligger i kjølvanen av den svenske utviklingen med hensyn til både skilsmissetakt og andel aleneboere, er det rimelig å forvente fortsatt nedgang i samliv og flere som bor alene. Andelen alenehushold i Sverige i 1990 var som kjent 40 prosent.

Hypotesen om "samliv på retur" i 1982/1983 sprang ut fra ikke bare norske undersøkelser, men også de svenske folketellingene i 1975 og 1980. De viste tendens til nedgang i andelen gifte og samboende. Riktignok var den svak, men bare det at den gikk ned og ikke opp, var påfallende. Etter 1980 har nedgangen blitt bekreftet både i 1985 og 1990. Se tabell 4.

Tabell 4. Andeler hushold med par ("sammanboende") av alle hushold i Sverige 1975-1990.

Kilde: Folke- og bostadsräkningene, Statistiska Centralbyrån, Örebro

Prosent	1975	1980	1985	1990
Samboende i alt	60,8	57,9	54,9	52,2
Herav:				
- uten barn 0-17 år	31,2	30,8	31,0	30,3
- med barn 0-15 år	27,4	24,8	21,7	19,9
- bare barn 16-17 år	2,2	2,3	2,2	2,0

Den enkleste måten å se endringene på er å se på andelene kvinner som ikke lever i samliv, det vil si de er hverken gifte eller i samliv uten vigsel. Se tabell 5 som gjelder Norge. Som vi har vært inne på kan det være endel problemer med å sammenligne ulike undersøkelser, men det kan se ut som det var minskende andeler som ikke levde i samliv første del av 1980-tallet og blant de yngre, men at tendensen snudde mot 1990 til økte andeler ikke i samliv. Hypotesen vår om nedgang i samliv allerede i 1982/83 ville ikke blitt bekreftet de første årene etter 1983 og hadde oppstått på grunnlag av det som skjedde før 1980. Men sammenligningen mellom 1977-undersøkelsen og råtallene fra Fob80 viser samliv på retur for alle aldersgrupper over 20 og opp til 44 år.

De senere årene kan en se en tydelig utvikling med "samliv på retur" både ut fra forskjellene mellom de to samlivsundersøkelsene 1977 og 1988 og ut fra intervjuopplysningene (råtallene) i de to folketellingene. De to førnevnte hadde en økning i totalt antall kvinner i alderen 18 - 44 år som ikke levde i samliv fra 24 prosent i 1977 til 33 prosent i 1988 (Noack, 1991). Etter hvert vil vi også få tabuleringer av Levekårsundersøkelsen 1991 som sannsynligvis vil bekrefte resultatet fra Folketellingen 1990.

Tabell 5. Andeler kvinner som ikke er i samliv av alle i hver aldersgruppe, Norge 1980 - 1990

Prosent	Fruktbarhets us.1977	Fob80- råtall	LKU87	F&Y88	Fob90- råtall	LKU91
18-19 år	82	90	82	77	96	91
20-24 år	42	54	49	46	66	63
25-29 år	14	24	17	23	39	36
30-34 år	11	16	14	17	28	18
35-39 år	12	16	14	15	23	15
40-44 år	11	17	16	13	23	15
45-49 år		18	16		21	17
50-54 år		20	25		24	21
55-59 år		25	19		23	20
60-64 år		32	28		32	21
65-69 år		43	38		40	30
70 + år		69	66		71	66
Alle 18+ år		36	32		42	34,4

Aleneboerne

Den mest markerte endringen er flere aleneboere. 80 prosent av økningen i antall husholdninger skyldes aleneboere. For det første var økningen av denne gruppen kraftigere enn tiåret før. For det andre er det grunn til å tro at tendensen fortsetter. I Sverige var andelen enpersonshusholdninger allerede i 1985 litt høyere enn i Norge, 36 prosent. Likevel økte andelen fra 1985 til 1990 til hele 40 prosent. Dersom vi i årene framover følger Sverige, vil det bli ytterligere 90 - 100.000 flere aleneboere i løpet av 90-årene.

Tabell 6. Andel aleneboere i Norden 1970 - 1990

PROSENT	1970	1975	1980	1985	1990
Norge	21	-	28	-	35
Sverige	25	30	33	36	40
Danmark	24	-	29 *)	-	34 *)
Finland	24		27		30**)

*) I Danmark er årstallene 1981 og 1991

***) Finland 1988

Kilder: Berge/ Bugge 1985, SSB Folketellingskontoret, Ray Hall 1988

I alle fire nordiske land har økningen av aleneboere vært like stor på 1980-tallet som tiåret før. Tendensen til mindre husholdninger så vi ellers i endel andre land Europa mellom 1970 og 1980. Sveits hadde 29 prosent aleneboere i 1980, Vest-Tyskland 31 prosent, og begge land hadde altså en høyere andel enn Norge. For øvrig var andelene stort sett lavere enn i Norge i 1980. For eksempel hadde Nederland og Storbritannia 22 prosent, Frankrike 25 og Belgia 23 prosent. De skandinaviske landene var blant de med de høyeste andelene.

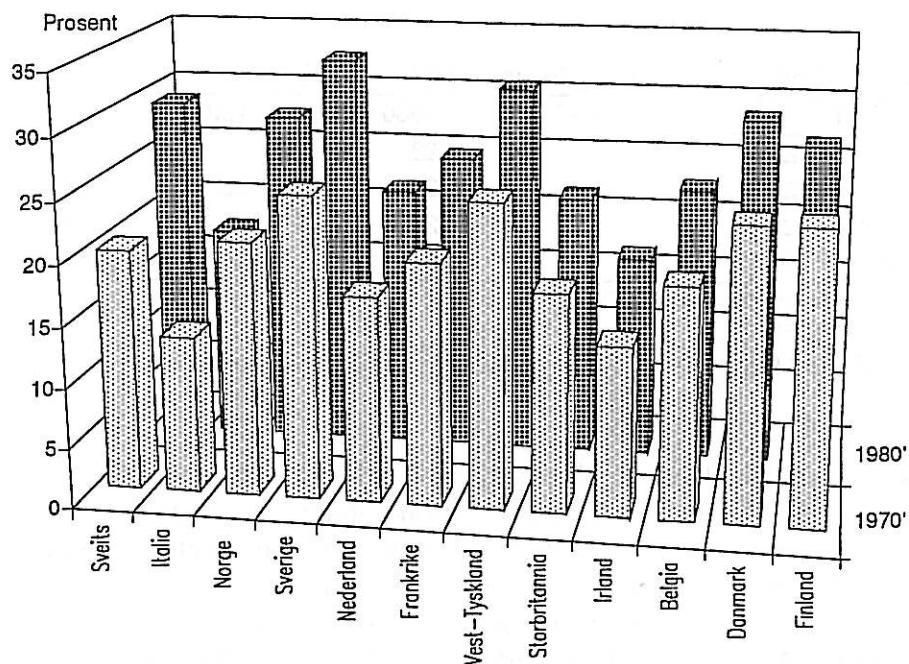
Det virker som alle land er inne i samme utvikling, men ikke har kommet like langt i denne. Økningstakten er også forskjellig, for eksempel hadde Sveits en økning på hele 9 prosentpoeng som også er mer enn Sveriges økning på 8 prosentpoeng i samme periode.

Tabell 7. Andel aleneboere i en del europeiske land 1970 - 1980

PROSENT	1970	1980
Sveits	20	29
Vest-Tyskland	25	31
Nederland	17	22
Storbritannia	18	22
Frankrike	20	25
Belgia	19	23
Italia	13	18
Irland	14	17
Norge	21	28

Kilde: Folketellingene i forskjellige land, Ray Hall 1988

Figur 3. Andel aleneboere i en del europeiske land 1970 - 1980

Landene som er vist i figuren, er sortert etter hvor stor økningen i prosentandelene enpersonshusholdninger det var mellom 1970 og 1980. De med størst økning står først, eller lengst til venstre i figuren. Økningen var størst i Sveits og i Italia, og på tredjeplass kom Norge. Økningen var minst i Frankrike og Danmark.

Det er vanskelig å se noen sammenheng mellom hvor stor andelen ble i 1980, og hvor stor økning de hadde i tiåret før. De nordiske land som alle hadde en høy andel i 1980, sprer seg mot begge ytterpunktene med hensyn til økningstakten av alenehushold.

Kjønn og aldersfordeling

Fordelingen av aleneboere etter kjønn og alder har endret seg i 20-årsperioden. Det er to hovedendringer:

For det første er det en betydelig større andel menn blant aleneboerne i dag enn det var i 1970, og denne større andelen finner vi først og fremst blant de under 50 år.

For det andre er aldersfordelingen endret "fra pukkel til U-form": det var flest aleneboere blant noe eldre, men ikke de aller eldste (50-74 år) i 1970, mens det i dag er flest yngre og og aller eldste (75 år og over) som bor alene. At det ble enda flere eldre som bor alene var overraskende fordi andelen av de som ikke var gifte var allerede nær maksimum i 1980, - dvs. ikke langt unna 90-100 prosent.

Både andelen av de eldste og yngre (under 35 år) har økt, men økningen har vært størst blant de yngre det siste tiåret. - At også de eldste økte var ikke akkurat ventet. Nesten alle eldre som ikke bodde alene i 1980, tilhørte en topersonshusholdning. Hele 86 prosent bodde enten alene eller i topersonshusholdning. Dette gjelder 80-åringene og 75-åringene (Moen 1989). - Likevel steg andelen. Det må bety at de eldre som levde i topersonshusholdninger i 1980 ikke bare var parhusholdninger, men også at det dreide seg om for eksempel søsken eller andre konstellasjoner. I en utredning om felleleshusholdninger (Ås, 1988) er eldre pensjonerte søsken en av de større gruppene "felleleshusholdninger". Det er sannsynlig at slike husholdninger i løpet 1980-årene i høyere grad har blitt aleneboere. Når vi i dag beregner hvor mange av de som ikke er gifte eller samboende, som vil si mulige aleneboende, er det for aldersgruppen 70-79 år hele 98 prosent som faktisk bor alene! (Gulbrandsen, O., 1992, side 21). Riktignok er dette basert på beregninger, og selvsagt er de som bor på institusjon trukket ut, men tallet virker nesten usannsynlig høyt. Noe kan skyldes slingringsmonn i beregningene, men alt i alt er det likevel sannsynlig at taket er nådd i 1990, selv om det ikke var det i 1980.

Det er sannsynligvis noe forskjellige utviklingstrekk på 1970-tallet og på 1980-tallet. Det første tiåret var preget av at mange eldre fortsatt ikke hadde bolig for seg selv. De fikk bedre økonomi og greide i økende grad å få egen bolig og slapp å bo "inne" hos andre.

Det andre tiåret er i høyere grad enn før preget av økning i skilsmissetallene, lavere giftemålsfrekvenser og økt ikke-gift samboing. Disse tendensene berører først og fremst de som er yngre. Også de samboende "skiller seg", og dette sammen med de vanlige skilsmisene skaper omskiftinger av husholdningene som igjen medfører at noen blir boende alene, for en tid i det minste.

Aleneboing i dag er sannynligvis i økende grad preget av at mange bor alene for en tid, men ikke nødvendigvis varig.

Tabell 8. Aleneboere etter kjønn 1970-1990

	1970		1980		1990	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn*)	Kvinner*)
Alle, abs.antall	92.477	181.603	169.380	256.345	256.000	345.000
Prosentfordelt	34	66	40	60	43	57

Sum hvert år er 100 prosent

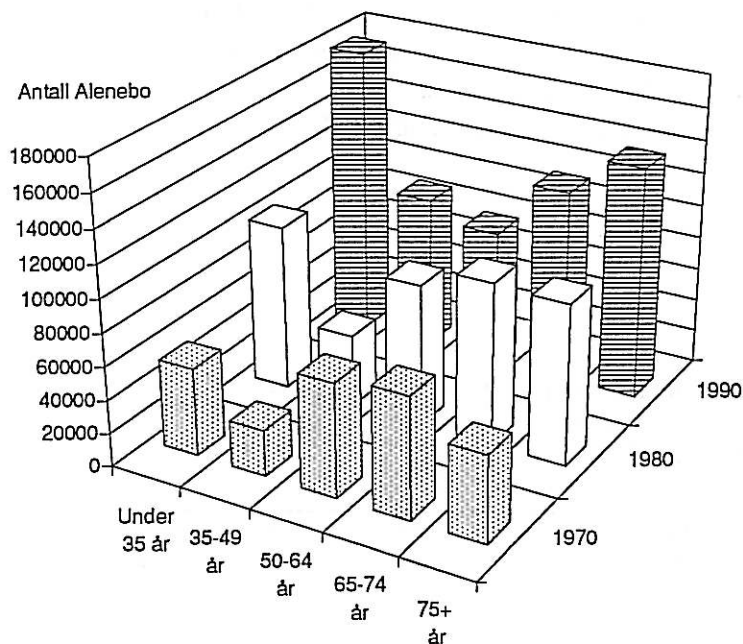
*) Prosentfordelingen er tatt fra utvalgsdata (LU-fila, NBI 1.versjon)

Tabell 9. Aleneboere etter alder 1970-1990

ALDER	1970		1980		1990	
	Abs. ant.	%	Abs. ant.	%	Abs. ant.	% *)
Under 35 år	52.675	19	100.567	24	176.000	29
35-49 år	27.729	10	43.769	10	91.000	15
50-64 år	68.087	25	85.972	20	79.000	13
65-74 år	73.146	27	98.438	23	115.000	19
75+ år	52.443	19	96.979	23	140.000	23
Alle	274.080	100	425.725	100	601.000	100

*) Prosentfordelingen er tatt fra utvalgsdata (LU-fila, NBI 1.versjon). Totalen er korrekt fra de endelige tallene, og er så fordelt etter prosentene.

Figur 4. Antall aleneboere 1970-1990 etter alder

Fra "pukkel til U-form"

Aldersfordelingen av aleneboere i den siste 20-årsperioden viser at det har skjedd en karakteristisk endring som går fra en "pukkel-fordeling" til en "U-form". Mens det tidligere var flest mellom 50 og 74 år, er det i dag flest under 35 og over 65 år som bor alene. På figuren er det tydelig at dette har skjedd over en lang periode med 1980 som en mellomting mellom fordelingen i 1970 og 1990.

Vi antar at dette kan skyldes de ulike årsakene som vi har vært inne på foran, og at det er forskjell på årsakene bak utviklingen for 15-20 års siden og de siste 5-10 årene. Tidligere var det mer et økonomisk spørsmål om eldre kunne bli boende alene i sin bolig, kanskje ikke bare for den eldre selv, men også for den yngre familien som så den eldre bolig som et alternativ for seg når den eldre var blitt alene. Men etter hvert ble det mulig for den eldre å greie seg økonomisk alene, og det var lettere for den yngre familien å skaffe en bolig for seg selv. Dermed økte tallet på eldre aleneboere, noe som har fortsatt helt opp til i dag.

Blant de yngre kan økningen sannsynligvis for en stor del skyldes både økonomiske forhold, som blant de eldre, og sosiale forhold som har med partnervalg, samliv og skilsmisser å gjøre. Skilsmissetallet er fortsatt stigende i Norge, og med dagens skilsmissegfrekvenser vil fire av ti ekteskap gå i oppløsning. Det fins ikke statistikk over samboerforhold som ender i skilsmisse, men som vi har vært inne på foran vil økende antall samliv uten vigsel også påvirke andelen som til enhver tid bor alene. Mange av dem bor ikke alene varig, men for en periode. Denne midlertidigheten preger også deres boligpreferanser, og hvis økonomien tillater det, deres boliggetterspørsel. Unge aleneboere ønsker i stor utstrekning bolig på minst tre rom, ofte større. Vi kommer tilbake til boligpreferansene lengre bak i rapporten.

Tabell 10. Aleneboere etter kjønn og alder 1970-1990

PROSENT	1970		1980		1990	
(BEGGE KJØNN: SUM=100)	M	K	M	K	M	K
Under 35 år	43	57	54	46	57	43
35-49 år	55	45	67	33	66	34
50-64 år	35	65	43	57	41	59
65-74 år	23	77	26	74	27	73
75+ år	26	74	23	77	23	77
Alle	34	66	40	60	43	57

By - land

Det har alltid vært flere aleneboere i byene enn i landdistriktene og Folketellingen 1990 viser at byene i gjennomsnitt hadde 41 prosent husholdninger med en person, mens herredskommunene hadde 28 prosent. På den andre siden hadde byene 35 prosent med minst tre personer, mens landkommunene hadde nesten halvparten med så store husholdninger.

Årsaken til at byer som Oslo, og tidligere Tønsberg, har eller hadde en forholdsvis høy andel aleneboere henger delvis sammen med hvilken effektiv "boregion" byen kan sees som en del av. Er pendingsområdet stort for en by, vil det kunne være større muligheter for barnefamilier å flytte ut av byen for å oppnå bedre bomiljø for barna, mens aleneboere blir boende.

I Oslo var andelen alenehushold allerede i 1980 på 46 prosent, men andelen har gått ytterligere opp til 53 prosent. De neste tre byene ligger med omtrent samme andel, et sted rundt 40 prosent aleneboere i 1990, mens de hadde 30-32 prosent i 1980. De foreløpige tallene ble bekreftet av de endelige resultatene, og det har vært forholdsvis stor økning av aleneboere i de nest største byene, mens Oslo ser ut til kanskje å nærme seg et "tak" for andel aleneboere.

Andre mindre byer enn Bergen, Trondheim og Stavanger har omtrent samme andelen aleneboere i 1990 (i gjennomsnitt) så økningen av aleneboere har vært forholdsvis sterk blant disse. Gjennomsnittsandelen for de mindre byene i 1980 var lavere enn i de store i 1980. Før var det å ha mange aleneboere er et storbyfenomen, nå er det gått over til å bli et "byfenomen" i bredere forstand.

Tabell 11. Husholdninger etter størrelse og by eller herred, 1990

	Byer	Herredskommuner	Landet
Totalt antall husholdninger	851.500	904.500	1.751.000
Andel med en person	41%	28%	34%
Andel med to personer	26%	26%	26%
Andel med flere personer	35%	46%	39%
Sum prosent	100%	100%	99%

Kilde: Fob90

Tabell 12. Husholdninger etter størrelse i de fire største byene, 1990

	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Alle byer i landet *)
Totalt antall husholdninger	244.434	93.949	60.407	42.680	851.500
Andel med en person	53%	39%	38%	39%	41%
Andel med to personer	25%	26%	26%	25%	26%
Andel med flere personer	22%	35%	36%	36%	35%
Sum prosent	100%	100%	100%	100%	100%

Kilde: Folketellingen 1990, endelige tall. - *) Alle byer i landet: foreløpige tall.

Tabell 13. Husholdninger etter størrelse i de fire største byene, 1980

	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger
Totalt antall husholdninger	222.500	81.000	53.000	34.500
Andel med en person	46%	32%	31%	30%
Andel med to personer	27%	25%	26%	25%
Andel med flere personer	27%	43%	43%	45%
Sum prosent	100%	100%	100%	100%

Kilde: Fob80

Tillater vi oss å tolke veksten i tallet på husholdninger totalt i de fire byene, ser vi at Stavanger har vokst mest med ca. 8.000 hushold fra 34.500, dvs. godt over 20 prosent. Oslo har vokst minst med langt under 10 prosent. De to imellom har vokst noe imellom disse ytterpunktene. For såvidt er resultatene konsistente med minst vekst hos de største og i økende grad etter som størrelsen på byen minsker. Våre hypoteser om at aleneboere nå er blitt et alment byfenomen, som vi lanserte i den foreløpige utgaven av rapporten, er blitt bekreftet av de endelige resultatene fra Folketellingen.

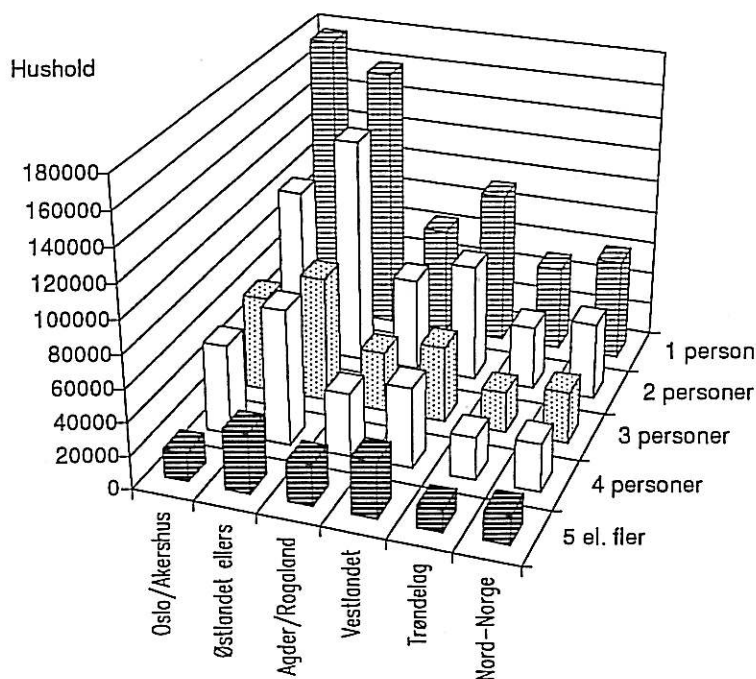
Landsdeler

Endringen mot fler små husholdninger medfører ikke samme fordeling mellom store og små husholdninger i hele landet. Dersom vi teller opp husholdningene med en og to personer i Oslo og på Østlandet ellers har vi der 33 prosent av alle husholdningene i landet. I figuren nedenfor har vi fremstilt det absolutte antallet etter landsdel og størrelse, og tyngdepunktet med småhusholdninger på Østlandet kommer klart fram.

Det er bemerkelsesverdig at de små husholdningene ikke bare fins i Oslo, men også i det øvrige Østlandet. Av 170.000 - 180.000 enpersoners-husholdninger i Oslo og Akershus har Oslo 127.000, Akershus 50.000 og resten av Østlandet 160.000. Langt over halvparten av alle aleneboende i hele landet bor på Østlandet inklusive Oslo.

De store husholdningene på minst fem personer utgjør mindre enn hver tiende husholdning. Det vil si de er 143.000 husholdninger av totalt 1.756.000 i hele landet. Det er bare på Sørlandet, Rogaland og Vestlandet at de store husholdningene på minst fem personer utgjør over tiendedelen av alle husholdningene i vedkommende region.

Figur 5. Husholdninger etter landsdel og størrelse. Fob90, foreløpige resultater

Tabell 14. Husholdninger etter landsdel og størrelse, Fob 1990, foreløpige tall.

	1 person	2 personer	3 personer	4 personer	5 el. fler	Sum
Oslo	127.000	58.000	27.000	22.000	7.000	242.000
Østlandet ellers	210.000	181.000	107.000	114.000	47.000	660.000
Agder/Rogaland	65.000	57.000	36.000	39.000	25.000	222.000
Vestlandet	93.000	71.000	46.000	49.000	34.000	293.000
Trøndelag	51.000	39.000	25.000	26.000	13.000	154.000
Nord-Norge	61.000	47.000	31.000	29.000	17.000	186.000
Sum *)	609.000	453.000	273.000	279.000	143.000	1.756.000
PROSENTFORDELTE:						
Oslo	52	24	11	9	3	100
Østlandet ellers	32	27	16	17	7	100
Agder/Rogaland	29	26	16	18	11	100
Vestlandet	32	24	16	17	12	100
Trøndelag	33	25	16	17	8	100
Nord-Norge	33	25	17	16	9	100
Sum	35	26	16	16	8	100

*) Merk at summen av husholdninger og de absolutte tallene er basert på de foreløpige resultatene fra folketelleingen. Eksempelvis er antallet enpersonshusholdninger 8.000 for høyt i summen, og totalt antall husholdninger 5.000 for høyt. Feilen er således ganske liten. De relative fordelingene (prosenttallene) er omtrent riktige, om ikke helt eksakt lik de endelige tallene.

Teoretiske betraktninger og konsekvenser

Årsakene til endringene

I drøftingene foran har vi vært inne på endel metodiske problemer når det gjelder å fastslå hvilken utvikling som faktisk har funnet sted. Andersen (1990) viste at antall hushold med en person i forskjellige undersøkelser rundt 1987 viste en variasjon fra 470.000 til 570.000 husholdninger. Årsakene til avvikene mente han skyldes 1) ulikheter i definisjonene, 2) trekkmetodene for utvalgene og 3) frafallsskjevhet. Hans gjennomgang av disse tre faktorene viser betydningen av å ta hensyn til disse forholdene når endringene skal forklares.

Keilman (1991) gikk igjennom husholdningsutviklingen i løpet av de siste tiårene i en rekke europeiske land som han sammenlignet med hverandre med hensyn til andeler i forskjellige undergrupper når definisjonene av disse varierte, basert på folketellingsdata. Med forskjellige definisjoner vil det kunne oppstå store variasjoner i antall og andeler av hver gruppe. Men hovedtrekkene i utviklingen var likevel den samme, nemlig med nedgang i gjennomsnittlig husholdningsstørrelse, store andeler med enpersonshusholdninger og par i samliv uten vigsel, flere aleneforeldre oppstått fra skilsmisser og få fra ekteskap oppløst ved dødsfall og stor andel par uten barn. Selv om definisjonene hjemmeboende barn, eller samliv, eller eneforeldre (alderen på barn) ble endret, er hovedtrekkene de samme.

Så selv om en fortsatt vil kunne diskutere forekomsten av grupper av husholdningene, vil vi måtte ta opp til vurdering de samme mulige årsaker til de likeartede utviklingstrekkene.

Som en hovedinndeling av årsaker kan vi peke på demografiske, økonomiske og sosiale eller atferdsmessige faktorer til at husholdningene i gjennomsnitt har blitt mindre.

Det har for det første viktig skjedd og skjer store demografiske endringer. For eksempel er ulik levealder mellom kvinner og menn en viktig årsak til at mange eldre bor alene, og kanskje ikke først og fremst at eldre kvinner har "frigjort" seg fra sosiale bindinger. Samtidig har vi gjennomgått en periode med sterk vekst i de eldre gruppene som rekrutterer mange enslige.

Nedgang i fruktbarheten kan også sees på som en demografisk faktor (og vel også som en atferdsendring) og har hatt direkte konsekvenser for husholdningsstørrelsen samtidig som den indirekte kan ha medført større sannsynlighet for mange yngre til å bli boende alene i det minste for en avgrenset tid.

De demografiske årsakene er likevel bare en del av bildet. En forfatter har pekt på at selv i en periode med nedgang i antall "statistisk enslige", som vil si personer som ikke er formelt gifte, har andelen som bor alene i samme

aldersgruppe likevel økt (Moen 1989). Hun sier følgende: Det var uvanlig å bo alene i 1960: blant 55-åringene var det 17 prosent enslige i 1960, mens bare sju prosent bodde alene. I 1980 hadde andelen enslige avtatt til 14 prosent, men andelen alene hadde likevel økt til 11 prosent. Det er ikke endringene i antallet enslige som har bevirket at flere bor alene, fordi antallet aleneboere har endret seg uten at antallet enslige har gjort det. Det er reelle endringer i atferden som har bevirket dette.

Blant de sosiale eller atferdsmessige faktorene må vi også peke på den jevnt økende skilsmissetakten i Norge. Vi har lenge ligget lavere enn våre naboland, men er på god vei til å nå dem igjen. Et forhold som en lett kan komme til å overse er at også blant par som bor i samliv uten vigsel finnes det samlivsbrudd. Denne samlivsformen har økt, og dermed må vi også regne med økt antall samlivsbrudd som ikke er registerert, men som kan slå ut i statistikken som flere aleneboere. Selv om mange etter hvert flytter sammen igjen med en partner, vil det til enhver tid være flere som kortvarig eller langvarig bor alene. En egen beregning som vi utførte på et begrenset materiale av husholdningsoverganger fra Fruktbarhetsundersøkelsen 1977 av gifte og uformelt samboende i perioden 1974-1977, viste at av 2688 gifte var det 65 som gikk over til å bli aleneboende. Av 276 i samliv uten vigsel var det hele 34 som ble aleneboere. Andelene aleneboere av alle mulige var henholdsvis 2,4 prosent og 12 prosent. Tolker vi dette bokstavelig, var altså sannsynligheten fem ganger så høy for de samboende kvinnene til å bli aleneboere som for de gifte (Gulbrandsen, O., 1987). - En beregning av hvor mange husholdninger skilsmisser i vanlig forstand genererer er gjort av Eversley tidlig på 1980-tallet. Han kom fram til at fra hver husholdning som ble oppløst ved skilsmisse oppsto det i gjennomsnittet 1,5 nye husholdninger (Eversley, 1983).

Flere har pekt på viktige sider ved husholdningsutviklingen som peker i samme retning som vi har vært inne på med større omskiftelighet eller "dynamikk" ved husholdningene. Holmans, Nandy og Brown (1987) viste at skilsmisene økte tallet på husholdninger med en stor andel. Dette kunne beregnes ut fra en longitudinell studie av folketellingene i 1971 og 1981 i England og Wales. Av 100 husholdninger som skilte seg i perioden oppsto det en netto økning på 53 nye. Omsatt i norske forhold tyder det på at 10.000 skilsmisser i året gir 5.300 flere husholdninger i året. Regner vi også med at oppdeling av par i samliv uten vigsel kan det bli ganske mange nye husholdninger av dette.

En annen forfatter (Lundgren, 1989) peker på større handlefrihet for dagens mennesker i valg av partner og færre materielle "ekteskapsbånd", samt lengre søkertid etter partner gjør at "tidsbegrenset aleneboing" for de yngre i dag er mer vanlig. Økningen i aleneboingen blant de under pensjonsalderen skyldes ikke først og fremst at det er blitt flere som varig bor alene, men at det er blitt flere som bor alene for en tid (Lundgren, 1989). Lundgren har en teori som for en stor del dreier seg om større handlefrihet for dagens mennesker ved at de har større økonomisk evne til å etablere en egen husholdning alene. De står friere enn før i valg av partner. De mer håndfaste materielle koplenger som i tidligere tider kunne motivere et fortsatt ekteskap har bortfalt. Essensen i hans teori dreier seg om at aleneboing i dag er individuelt psykologisk motivert: Han sier at aleneboing i grunnen handler om hvor sterke individets preferanser er for

"selvstendighet" og "integritet", dvs å bo alene i egen bolig, i forhold til de fordeler for eks et parforhold, med eller uten barn, kan gi. Preferansene ha kanskje vært de samme før og nå, men kostnadene ved ulike valg og inntektene har endret seg.

Paradoksalt nok vil stor personlig og følelsesmessig frihet i partnervalg kunne føre til større antall separasjoner. Det er vanskeligere å vurdere "riktig" andre personers immaterielle egenskaper (hvem som "passer for meg"), enn de materielle, og det fører til lengre søkertider etter partner. Dermed øker både antallet aleneboere og tallet på "prøve-samboere".

I Lundgrens teori har altså "relativprisen" mellom kostnadene ved å bo alene og det å dele arbeid og utgifter med andre endret seg ved at det å drive husholding blir lettere ved mer utviklet husholdningsteknologi, og at inntektene for den enkelte har steget sterkt de siste 25-30 årene. Husholdningsteknologien i denne sammenhengen er innlagt varmt og kaldt vann, sentralvarme, vaske- og oppvaskmaskiner, kjøleskap og fryser, og ferdigvarer.

I dette kan en se både sosiale, psykologiske og økonomiske faktorer. At det gjennom 20-30 år har vært en forholdsvis jevn bedring av velstanden i Norge er sannsynligvis en underliggende faktor som en til tider kanskje har tatt noe for lett på. Samfunnsforskningen har med rette vært problemsøkende, og dette har noen ganger kanskje tatt oppmerksomheten bort fra grunnleggende positive utviklingstrekk som henger sammen med økt velstand. Dette er en erfaring som flere vil kunne kjenne seg igjen i, men som ble påpekt ganske tidlig som noe en burde ta konsekvensen av i hvordan en definerte og beskrev en rettferdig fordeling av levekår (Øyen, 1976).

Innen boligforskningen har vi eksempelvis endret definisjonen av å bo trangt i pakt med økt rommelighetsstandard i befolkningen. Tidligere definisjoner var basert på førkrigstilstander som var lite relevante for 1970- og 1980-åras Norge. Trangboddheten ble gradvis overvunnet for det store flertallet av husholdningene (85-90 prosent) fram mot 1980-åra. Det ble motstrøbbende gjennomslag for at det likevel fortsatt var et viktig problem som måtte defineres ut fra dagens krav til boliger og tas hensyn til i boligplanleggingen (Gulbrandsen, O. og Hansen, 1978, Gulbrandsen, O. og Hansen, 1991, Hansen og Gulbrandsen, O., 1991). Oslo brukte for eksempel mange år på å komme fram til et forbud mot ett roms boliger, og dette forbudsvedtaket ble også omstøtt senere.

Som vi har vært inne på flere ganger foran, er en mer omskiftelig livsform i dag en viktig årsak til nedgangen i gjennomsnittlig husholdningsstørrelse. Egne beregninger tyder på at av alle som bor alene, er det bare ca. halvparten som har bodd slik i lang tid, det vil si åtte år eller mer (Gulbrandsen, O., 1992). Dette er imidlertid ikke en spesielt kort levetid for en husholdningstype. En undersøkelse som pågikk over 13 år, fra 1868 til 1980 i USA, viste at andre husholdningstyper enn aleneboere og foreldre med barn, endret type raskere enn aleneboerne. For eksempel hadde eneforsørgere og par uten barn en kortere gjennomsnittlig levetid. Med "levetid" menes her hvor lenge de eksisterte som

samme husholdningstype før de gikk over til for eksempel fra par til par med barn, eller fra par til to aleneboere,-eller annet (Richards, White og Tsui, 1987).

I og med økende andeler i samliv uten vigsel og flere aleneboere har også normene endret seg. Det er nå langt mer akseptabelt enn før å bo alene, og det er etter hvert blitt like akseptabelt i det sørlige Norge som det lenge har vært i Nord-Norge å bo i ugift samliv.

Denne større omskifteligheten kan ha mange konsekvenser, også for vårt syn på hvordan en skal studere og samle informasjon om husholdninger. Det er flere som har pekt på betydningen av å legge større vekt på endringene og ikke bare karakterisere husholdningene for eksempel etter hovedinntaktstakers alder, nåværende bofellesskap, oa. (Berge, 1990, Ermisch og Overton, 1985). Forskningen vil kanskje gi større utbytte ved i høyere grad bestrebe seg på å beskrive skiftningene og ikke bare gi tverrsnittsbilder av dagens virkelighet.

Berge (1989) argumenterer ut fra analytiske formål for å endre det husholdningsbegrepet som i dag er mest vanlig benyttet, dvs. de personer som bor sammen i en bolig i et sosialt og økonomisk fellesskap. Skiftningene i husholdningene spiller en så stor rolle at vesentlig informasjon går tapt så lenge vi holder oss til den gamle tilvante tankegangen. Han viser til Ermisch og Overton (1985) som et konstruktivt skritt på veien ved at de definerer "Den minimale husholdningsenheten" ("The minimal household unit, MHU", 1985). De deler inn MHU i fire typer: 1) enslige, 2) eneforsørgere, 3) gifte par uten barn, og 4) gifte par med barn. De bruker MHU som den aktive handlende eller besluttede enheten, ikke husholdningene som kan være sammensatt av flere MHU. For eksempel kan to enslige bo sammen, og de vil da først og fremst studere hva hver især av de to foretar seg, ikke hva de gjør sammen som husholdning. Berge mener dette er et skritt på veien fordi det fjerner tenkningen og forklaringene bort fra "hovedperson-tenkningen". Denne er kunstig fordi personene i en sammensatt husholdning (av mer enn en MHU) ikke har behov og handler likt med den som ut fra et eller annet statistisk kriterium er pekt ut som "hovedperson" eller referanseperson. "Husholdningens alder" er en slik kunstig konsekvens av denne tenkningen. Er alderen på en husholdning med et samboende par, han for eksempel 35 år og hun 25 år, 35 eller 25?

I det store og hele har vi selvsagt god nytte av husholdningsbegrepet og kan leve med de ulempene som følger av mangler ved definisjonen. Men det siste tiårets utvikling med åpenbart større skiftninger i husholdningene gjør det mer betenkelig å holde på den tradisjonelle tankemåten. Det kan ha konsekvenser for boligutforming som ikke kan bestemmes av den ene husholdnings sammensetning. Et eksempel er aleneboeres typiske boligønske som er en familiebolig. Befolkningsutvalgets innstilling fra 1984 (NOU 1984: 26) og kommentarer til denne (Hwang Flater Dag, 1985) kokluderte meget bestemt at flere småboliger var en planleggingskonsekvens av et økende antall enslige. - I det minste er dette klart i strid med aleneboeres faktiske ønsker, og sannsynligvis også deres faktiske boligetterpørsel såfremt de ikke tilhører gruppen som har den aller dårligste økonomien.

Vi har i annen sammenheng vært inne på betydningen for boligbehovet at flere bor alene (Gulbrandsen, O., 1992): Mange har en utstrakt sosial kontakt og det har betydning for hva en trenger av antall rom. En har klare behov for "gjesteplass" eller "utvidet familie plass" selv om dette ikke er behov som alltid og til enhver tid i like høy grad er til stede.

Berge kritiserer Ermisch og Overton for deres forutsetning om at "MHU prøver å maksimere sine goder ut fra et gitt sett av alternativer". Nettopp dette mener Berge er viktig ikke å henge seg for mye opp i, men erkjenne at vi i dag vet lite om hvilke beslutninger enhetene tar, eller overveielser de gjør, enten de nå defineres som "minimale enheter" eller som husholdninger i vanlig forstand.

I det hele tatt peker disse betraktningene i retning av å forsøke å få en mer dynamisk forståelse av enhetene. Ulike personer "går inn og ut" av husholdningene, og konsekvensene kan være mange og på forskjellige plan. Vi skal her ikke gi noen grundig diskusjon av implikasjonene, men kort nevne noen.

For det første vil behovet for boliger med hensyn til både antall og type påvirkes av omskifteligheten. Det har vært vanlig å regne med en viss boligreserve som skal dekke det ekstra behovet som følge av at folk flytter. Som følge av flyttinger vil det måtte være et visst antall boliger som står tomme en tid. Hvis omskifting av husholdningene har økt i takt med flere skilsmisser, flere aleneboere osv. er det i dag behov for en større boligreserve enn før.

Når omskifteligheten av husholdningene øker og fører med seg flere som bor alene, vil behove for omsorg og service fra omgivelsene utenfor husholdningen kunne bli større. Hverdagslige tjenester som husholdningsmedlem nummer to eller tre kan utføre i husholdninger med flere, må skaffes utenfra husholdningene for de 600.000 som bor alene.

Omsorgsutvalgets innstilling (NOU 1992:1) setter utviklingen av de offentlige omsorgstjenestene i sammenheng med de omfattende endringene som har funnet sted i samfunnet i overgangen fra en husholdningsøkonomi til en markedsøkonomi. Mengden husarbeid som utføres har sunket betraktelig (målt i antall personer). Utviklingen er karakterisert som en "overgang fra omsorgsforsørgelse til pengeforsørgelse" (Kari Wærness). - Det er ingen entydige konsekvenser av disse endringene for husholdningene utover det generelle om at de vil være mer avhengige av omsorg utenfra. En kan spekulere på om det kan ligge en viss frigjøring, kanskje fra plagsomme sosiale bånd og kontroll, bak de kreftene som har ført til større husholdningssplitting og omskiftelighet. Det nye pengeforsørgelsessystemet gjør det mulig å kompensere for tapet av tilstedeværende og gratis omsorg i vid forstand innen husholdningen. De sosiale båndene forsterkes ikke lenger av materielle bindinger. Men dette kan fungere bare så lenge som "markedet" eller miljøet har tilbud som tilfredsstiller de behov husholdningene har, og dessuten at husholdningene har økonomisk evne til å etterspørre og betale for tjenestene. Det kan tenkes at det har vært en risikabel frigjøring som har skjedd, hvis en skulle komme ut for et brått inntektstap. Større omskiftelighet i husholdningene

må nødvendigvis føre til flere tilfeller av relativt store inntektstap fordi utgangspunktet for flere av parhusholdningene de senere årene har vært to inntekter.

Den store arbeidsledigheten de senere årene har nødvendigvis også medført inntektstap for mange, og de negative virkningene av dette har sannsynligvis blitt forsterket av husholdningsoppsplittingen. På toppen av det hele kommer prisfallet på boligeiendom som brått kan ha plassert låntakere i en sterkt problematisk situasjon med uoverkommelig gjeldsbelastning. Omfanget av gjeldskrise er diskutert (Gulbrandsen, L. 1991, Lunde og Poppe, 1991), men den berører i ulik grad mange. Det er mulig at en forutsetning for at pengeforsørgelsessamfunnet skal fungere bra, er at samfunnet er rikt og har alle sikkerhetsnett intakt, fordi både markedsavhengigheten og omskifteligheten har minsket "sjølbergingsgraden" og marginen for å greie egen forsørgelse og bevare en rimelig grad av trivsel.

I Sosialt Utsyn (1989) er pekt på at Levekårsundersøkelsene (den siste som da var referert var fra 1987) viste at det hadde vært en positiv utvikling av levekårene på 1980-tallet. Andelen med svært dårlige eller dårlige levekår levekår gikk ned fra 35 til 26 prosent, mens andelen med gode eller svært gode levekår økte fra 23 til 33 prosent. De positive endringene dreide seg først og fremst om bedring i materiell standard og aktivitet. Men har dette skjedd på bekostning av større sårbarhet for endringer? Konkret kan en tenke seg det er mulig å leve godt i en bra bolig, men med stort lån. En skilsmisse eller tap av arbeid vil kunne snu tvert om på situasjonen med stort tap i velferd eller levekår. Det er vanskelig å måle en slik sårbarhet. I Sosialt Utsyn er dette forsøkt ved å se på stabiliteten av dårlige levekår. På alle områder viste det seg at det var en forholdsvis stor del av dem som hadde en dårlig situasjon i 1980, som fortsatt hadde det i 1987, og andelene var større enn forventet uten at det var sammenheng mellom situasjonene på de to tidspunktene. Men tolkningen av dette er vanskelig. Stor stabilitet kan tolkes som liten grad av sårbarhet i befolkningen fordi nye tilfeller ikke i særlig grad er trukket inn i en dårlig situasjon. Eller en kan tolke den faktiske stabiliteten som et uttrykk for at det er visse grupper som stadig har nyrekruttering av tilfeller med dårlige kår selv om mange kommer seg ut av dem. Vi vet ikke ut fra slike tverrsnittsundersøkelser om det er de samme som har beholdt sine opprinnelige egenskaper, selv om de tilhører samme husholdningsgruppering eller familiefase.

Noen spørsmål og konsekvenser for forskningen

Boligdekningsgrad eller "boligfrekvenser" blir vanskeligere å tolke når husholdningene så raskt endrer størrelse og skifter medlemmer. De gamle normene for andeler med egen bolig av en aldersgruppe, vil måtte revideres.

Vi har et tilsynelatende paradoks ved at flere bor alene, samtidig som det ofte skal to inntekter til for å oppnå og betjene boliglån av noen størrelse. Det er neppe noen dominerende trend i retning av at flere søker sammen i familie.

Tvert imot konkluderer vi med at samliv er på retur, som en hovedtendens. Dette til tross for at boutgiftene har økt fra 23 til 26 prosent av inntektene de senere årene (Forbruksundersøkelsene 1988-1990, SU nr. 5, 1992), noe som kunne tilsi økt samboing for å greie boutgiftene.

Skiftningene av husholdningene gjør det mer påkrevet å tenke i andre baner, kanskje revidere husholdningsdefinisjonen (i retning av MHU), for bedre å beskrive og forstå husholdningenes atferd.

Kan den økte skiftningen av husholdninger bidra til å forklare at boligavgangen er blitt så mye mindre? Både i Norge og Sverige har det vært samme utvikling med nedgang i husholdningsstørrelse og dessuten endret avgang av boliger til en brøkdel av hva den var på 1970-tallet. (Gulbrandsen, O. og Barlindhaug, 1991). Det ville være rimelig at disse fenomenene henger sammen, men foreløpig vet vi ikke på hvilken måte. En kunne tenke seg en forklaring ved at økt omskiftelighet ville skape økt utleie av boliger. Men leieandelen ser ut til å ha gått ned. Det er markert færre som leier sin bolig i 1990 enn det var for 10 år siden. Men det kan være flere som unnslipper registrering i en bolig (i Det sentrale personregisteret) enten den er leidd eller eid, og som dessuten hyppigere enn før opptrer som frafall i intervjuundersøkelser. Det kan være en mulig årsak til at de verken oppdages via registertellinger eller i intervjuundersøkelser som ikke har Registret som trekkgrunnlag for utvalget.

Nøkkelen til å forstå slike fundamentale problemer som boligavgang og endringene i husholdningsstrukturen, som både har stor privatøkonomisk og forbruksmessig og dessuten nasjonaløkonomisk betydning, ligger sannsynligvis i bedre innsikt i det statistiske grunnlaget for vår kunnskap og samtidig en kvalitativ og mer "moderne" tankemodell for hva som i første rekke bør undersøkes i personenes eller eventuelle nye husholdningsenheters atferd.

Tillegg. Husholdningsutviklingen på 1990-tallet

Som vi var inne på før (i husholdningsrapporten) er det mulig å treffe nær den faktiske utviklingen med beregninger av husholdninger i framtida så lenge som grunnlaget bygger på rimlig gode prognoser over befolkningen. I dette tillegget skal vi vise en slik beregning over det totale antallet husholdninger i Norge 1990 - 2000. Hovedgrunnlaget er en spesialbestilling av befolkningen i årene framover etter Byråets siste framskrivning fra 1990, samt særlige beregninger av sivilstandsutviklingen.

Ut fra forutsetninger som det redegjøres noe mer for til sist, vil tallet på husholdninger øke i tiårsperioden med 145.000 - 150.000. De beregnede tallene både for 1990 og år 2000 er vist i tabellen.

Tabell A. Beregnet antall husholdninger i 1990 og år 2000 for voksne minst 20 år.

Kilde: SSB og NBI.

	Par 1990	Enslige 1990	Par år 2000	Enslige år 2000
20-29 år	164.000	101.000	158.000	87.000
30-39 år	239.000	116.000	253.000	133.000
40-49 år	233.000	92.000	227.000	145.000
50-59 år	153.000	70.000	206.000	122.000
60-69 år	142.000	95.000	120.000	93.000
70-79 år	85.000	125.000	79.000	120.000
80+ år	20.000	74.000	24.000	94.000
Sum	1.036.000	674.000	1.067.000	794.000
Sum par enslig		1.710.000		1.861.000

Boligfrekvenser som BU88, og samme frekvens for enslige 20-29 år som i 1981, 32,4 %.

År 2000 er enslige under 40 år oppjustert med 2 % høyere boligfrekvens, fra 32,4 % til 34,4 % for de under 30 år, og fra 77,7 % til 79,7 % for 30-39 år.

Når samlet antall husholdninger i 1990 er noe lavere enn Fob90, foreløpige tall, skyldes dette at boliger for de under 20 år ikke er tatt med. Dessuten er frekvensene i 1990 muligens noe høyere enn i 1988 (BU88), og vi har bare gjort den ene justeringen at vi har beholdt 1981-nivået for gruppen 20-29 år av enslige. Boforholdsundersøkelsen 1988 viste en nedgang i boligfrekvensen for denne gruppen fra 1981 til 1988.

Økningen i boligtallet er først og fremst for de enslige. Disse bor ikke nødvendigvis alene, men de bor ikke sammen som par, gifte eller i samliv uten vigsel. I og med at frekvensene er endret svært lite, er det

først og fremst de befolkningsmessige endringene etter alder som slår ut i det økte behovet for boliger på tilsammen 150.000.

Regner vi med en boligavgang på 80.000 - 100.000 boliger, må det bygges 230.000 til 250.000 boliger, eller 23.000- 25.000 i året fram mot år 2000 for å beholde boligdekningen slik den her er satt med en beskjeden økning for yngre enslige. Endringer i fordelingen av samliv, og endringer i hvor mange av de enslige som vil ha bolig for seg selv, kan gi helt andre tall for behovet. I og med at hovedtendensen er "samliv på retur", vil endringene sannynligvis først og fremst bety økte behov.

--

Vi har rimelig god oversikt over hvordan den voksne befolkningen utvikler seg i løpet av årene framover. SSBs siste befolkningsprognose er fra 1990 (NOS B 983, SSB 1991, alternativ KM1). For å beregne tallet på husholdninger er det fornuftig å dele inn den voksne befolkningen etter om de bor som par eller som enslige. Blant parene regner vi også med personer i samliv uten vigsel. Prognosene er gjort av SSB ved at de først har regnet ut hvor mange gifte par det blir framover ut fra samme forutsetninger som ble gjort i 1986 om skilsmisse- og giftemålsrater slik de var i 1983-1984 (Kravdal 1986). Deretter har vi selv beregnet tallet på par i samliv uten vigsel ved å bruke samme andeler som de foreløpige tallene fra Fob90 viser over samboingen blant de som ikke er gifte.

Til sist har vi brukt de kjente andelene med bolig i forskjellige aldersgrupper slik Boforholdsundersøkelsen 1988 viser (Ås, 1990).

Litteraturreferanser

- Andersen, Arne. Husholdningsstrukturen - hvorfor spriker resultater fra utvalgundersøkelser? I Prosjektrapport 63, Norges byggforskningsinstitutt 1990. (Gulbrandsen, O., Moen, red.)
- Andersen, Arne. Personlig meddelse, 1992
- Berge, Erling og Bugge, Liv Susanne. Rates of change in Norwegian households 1974-77. INAS, notat 84:9. 1984
- Berge, Erling og Bugge, Liv Susanne. The structure of households in Scandinavia since 1950. INAS, notat 85:1. 1985
- Berge, Erling. On the study of households. Some methodological considerations on the use of household data. I Prosjektrapport 63, Norges byggforskningsinstitutt 1990. (Gulbrandsen, O., Moen, red.)
- Brunborg, Helge, Mønnesland, Jan, og Selmer, Randi. Framskrivningen av folkemengden etter ekteskapeleg status 1979-2025. Rapport 81/12, Statistisk Sentralbyrå. Oslo 1981
- Ermisch, J.F. and Overton, E., Minimal household units: a new approach to the analysis of household formation, Population Studies, 39, 1985
- Eversley, D.E.C., The family and housing policy: the interaction of the family, the household and the housing market. The family, O.P.C.S. occasional paper 31, 1983
- Folketellingskontoret, SSB. Beregning av husholdningsvekter i LU, FoB90, SSB 1991
- Gulbrandsen, Lars. Fra forbruksfest til gjeldskrise? Utviklingstrekk i norske husholdningers økonomi i andre halvdel av 1980-tallet. INAS-rapport 91:9
- Gulbrandsen, Lars. Gjeldskrisen - en utfordring for seriøs forskning? Artikkel i Aktuelt Perspektiv nr. 3/4, 1991
- Gulbrandsen, Lars og Gulbrandsen, Ole. Registerdata og surveydata. Paper til 19:e Nordiske statistikermøte, Reykjavik juli 1992
- Gulbrandsen, Ole: Samliv på retur. Notat ultimo 1982, korrigerert primo 1983. Publisert som "intervju" i Aftenposten 7. desember 1982
- Gulbrandsen, Ole: Blir det stadig flere husholdninger på 1980-tallet? Særtrykk fra Plan og Arbeid nr. 1-2 1983. Norges byggforskningsinstitutt særtrykk 281, 1983 a
- Gulbrandsen, Ole: Tallet på husholdninger i Norge i 1990. Internt notat,

Norges byggforskningsinstitutt. 1983 b

Gulbrandsen, Ole: Referat fra et åpent møte om befolkningsutvalgets innstilling, 8. november 1984. Internt notat, Norges byggforskningsinstitutt 1984

Gulbrandsen, Ole: Mot år 2000 - Bo alene eller sammen? Prosjektrapport 31. Norges byggforskningsinstitutt 1987

Gulbrandsen, Ole: Å bo alene. Prosjektrapport 94. NBI 1992

Gulbrandsen, Ole og Barlindhaug, Rolf. Endringer i boligmassen, boligavgang. Forprosjektrapport, Norges byggforskningsinstitutt 1991

Gulbrandsen, Ole, Hansen, Thorbjørn: Små boliger og trangboddhet. Arbeidsrapport 17. Norges byggforskningsinstitutt 1978

Gulbrandsen, Ole, Hansen, Thorbjørn. Trang, normalt stor og rommelig bolig. Byggforskserien Planløsning G 221.131. Våren 1991

Hall, Ray. Recent Patterns and Trends in European Households at National and Regional Scales. Espace Populations Societies 1988 - 1. pp 13-32. Queen Mary College. University of London

Hansen, Thorbjørn og Gulbrandsen, Ole. Boligbehov og boligdekning. Husbankens kvartalsskrift nr. 3, desember 1991

Hansen, Thorbjørn og Gulbrandsen, Ole. Boligstandard og boforhold i åttiårene. Prosjektrapport 76. Norges byggforskningsinstitutt 1991

Holmans, A. E. og Nandy, S. og Brown, Audry C. Household Formation and Dissolution and Housing Tenure: a Longitudinal Perspective. Social Trends 17. Central Statistical Office. London 1987

Hwang Flater Dag. Kommentar. Befolkningsutviklingen. En kritisk vurdering av befolkningsutvalgets innstilling (NOU 1984:26). Tidsskr. for samfunnsforskning 1985, bd. 26, 391-403

Keilman, Nico. Household statistics in Europe. Consequences of different definitions. Paper til 1991 Quetelet Seminar "The collection and comparability of demographic and social data in Europe", Gembloux, Belgia, sept. 1991. SSB, Oslo 1991

Kravdal, Øystein. Framskrivning av befolkningen etter kjønn, alder og ekteskapeleg status 1985-2050. Rapport 86/22. SSB 1986

Lunde, Tormod og Poppe, Christian. Ny-fattigdom i velferdsstaten. Gjeldsproblemer og betalingsvansker i levekårspektiv. SIFO, Rapport nr. 3 - 1991

- Lundgren, Nils-Gustav. Ensamboendet i Sverige 1960-1985. Forskningsrapport SB:22, 1989
- Moen, Bjørg. Husholdningsstørrelse og - sammensetning 1960, 1970 og 1980. Noen utvalgte alderstrinn. Rapporter 89/15. SSB 1989
- Norges Markedsdata. Ugift samboende. Oktober - desember 1976. Norsk Gallup Institutt as og Fakta as. Oslo 1977
- Noack, Turid. Den norske familien i endring. Myter og realiteter. Tidsskrift for samfunnsforskning 1989, årgang 30, 473-491
- Noack, Turid. Samboerskap, men ikke ekteskap? Samfunnsspeilet nr. 1. SSB 1991
- NOS B 197: Fruktbarhetsundersøkelse 1977. SSB 1981
- NOS B 959: Familie- og yrkesundersøkelsen 1988. SSB 1991
- NOS B 959: Framskrivning av folkemengden 1990-2050. Nasjonale og regionale tall. SSB 1991
- NOS B 961: Folke- og bolig telling 1990. Foreløpige hovedtall. SSB 1991. (Enkelte hovedtall er noe korrigerede, personlig meddelse, SSB 1991)
- NOU 1984: 26. Befolkningsutviklingen. Universitetsforlaget 1984
- Richards, T., White, M.J. Ong Tsui, A., Changing living arrangements: a hazard model of transitions among household types. Demography, 1.24, 1987, 77
- Sosialt Utsyn 1989. Sosiale og Økonomiske studier 70. SSB 1989
- Statistisk Sentralbyrå. Forbruket i private husholdninger 1988-1990. SU nr. 5, 1992
- Øyen, Else. Velferd, i Sosiologi og ulikhet. Else Øyen red. Universitetsforlaget 1976
- Østby, Lars og Strøm Bull, Kirsti. Omfang og utbredelse av samliv uten vigsel. Tidsskrift for Rettsvitenskap. Årgang 99, 1986. Universitetsforlaget, Oslo
- Østby, Lars. Personlig meddelse, 1992
- Ås, Dagfinn. Bofellesskap for voksne personer. Vedlegg 3 i NOU 1988: 12, Husstandsfellesskap. 1988
- Ås, Dagfinn. Boligfrekvenser. Prosjektrapport 64. Norges byggforskningsinstitutt, Husbanken. Oslo 1990

